

МОВНЕ КЛІШЕ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ МОВИ

Шарманова Н. М. Мовне кліше в контексті функціонально-стильової диференціації мови.

У статті розкрито питання функціонування мовних кліше в контексті лінгвостилістичної проблематики, висвітлено особливості побутування стереотипних одиниць у різних функціонально-стильових різновидах української мови.

Ключові слова: мовне кліше, функціонально-стильовий різновид мови, стереотипна ситуація.

Шарманова Н. Н. Языковое клише в контексте функционально-стилистической дифференциации языка.

В статье освещены вопросы функционирования языковых клише в аспекте лингвостиллистической проблематики, раскрываются особенности функционирования стереотипных единиц в различных функционально-стилевых разновидностях языка.

Ключевые слова: языковое клише, функционально-стилевая разновидность языка, стереотипная ситуация.

Sharmanova N. M. Language cliché in the context of functional and stylistic differentiation of the language.

The article deals with questions of language cliché functioning in the context of stylistic and linguistic problematics, the peculiarities of functioning of stereotype units in different functional and stylistic types of the Ukrainian language are being considered in particular.

Key words: language cliché, functional and stylistic types of language, stereotype situation.

На сьогодні вироблені наукові моделі породження мови у зв'язку з мисленневою й когнітивною практикою людини, які передбачають урахування основних засад різних специфічних підходів до опису ресурсів мови й одночасно такі дослідницькі напрями, що дозволяють багатоаспектно вивчати різні механізми мовної системи. Вітчизняні й зарубіжні лінгвісти (М. Ф. Алефіренко, Ф. С. Бацевич, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова Ю. С. Степанов та ін.) схиляються до думки про те, що нині стан світового мовознавства позначений поліпарадигмальним підходом [1; 3; 18]. Сучасні функціональні дослідження потребують певної переорієнтації аналізу мовних одиниць на інтегрованість концептуального, лінгвістичного й комунікативного аспектів функції. Поліпарадигмальний підхід є найбільш оптимальним і вагомим для осмислення низки лінгвістичних проблем, уточнення окремих теоретичних положень і розв'язання прикладних питань вітчизняного мовознавства, зокрема й з'ясування специфіки функціонування різних мовних одиниць, навколо яких тривають наукові дискусії.

У вітчизняному мовознавстві залишаються нерозв'язаними питання комплексного опису механізмів комунікації, реалізації мовних одиниць співвідносно зі структурою самої мови. Особливим науковим зацікавленням у процесі людського спілкування позначені регулярні комбінації словесних знаків, які є автономними лінгвістичними утвореннями із заданими за традицією значенням і формою. До таких одиниць належать *мовні кліше*.

В останні роки спостерігається наукове зацікавлення проблематикою кліше. Певні суспільні, етнокультурні тенденції спрямували залучення дефініції до опису різних соціокультурних феноменів (політика, економіка, мистецтво, спорт, освіта, релігія). Так, для аналізу зарубіжної літератури послуговуються термінами: «реалія-кліше» як художня домінанта (Н. В. Кирюшко), основні й допоміжні «жанрові кліше масової літератури» (О. В. Тупахіна); у кіноіндустрії побутують поняття «жанрове кліше» (прецедент Чехова), «кліше низькопробного фільму» [10].

Лінгвалізація багатьох явищ буття активізувала функціонування терміна «кліше» в різних дискурсивних практиках, що репрезентовано в низці досліджень з таких питань:

– використання кліше в мовному етикеті й проблема зіставлення мовних кліше із фразеологізмами офіційно-ділового стилю в українському мовознавстві [7; 23];

– дискурсивний аспект кліше на матеріалі російської мови висвітлили у своїх працях зарубіжні лінгвісти А. Д. Баришева, В. В. Блажес, Н. О. Богатирьова, Н. О. Ведякова, З. І. Гур'єва, Л. В. Кноріна, М. П. Котюрова С. П. Кушнерук, Ю. О. Матюхіна, Т. М. Ніколаєва, О. В. Солякін та ін.;

– реалізація комунікативної функції кліше в англійській спортивній термінології при висвітленні текстів спортивної журналістики (М. Легка, О. Матвіяс);

– побутування у французькому медійному дискурсі мовних кліше як прагматичних актуалізаторів уваги адресата у процесі відображення стереотипів української дійсності [20].

Вивчення мовних кліше не може вважатися на сьогодні найбільш розробленою проблемою вітчизняного мовознавства. Різні підходи до тлумачення мовної природи кліше пояснюються традиційним та нетрадиційним розумінням сутності цієї лінгвоодиниці. Клішовані вислови вітчизняні й зарубіжні мовознавці разом із усталеними відтворюваними мовними одиницями зараховують до фразеологічних одиниць за широкого розуміння об'єкта фразеології (В. В. Виноградов, О. В. Кунін, О. Д. Райхштейн, Л. Г. Скрипник, Г. М. Удовиченко, В. Д. Ужченко та ін.).

Усталеним у мовознавчій літературі є погляд на кліше як стандартизовану мовну одиницю, пов'язану передусім з процесами стандартизації та фразеологізації мови офіційно-ділового стилю. Питання щодо функціонування кліше традиційно пов'язані були лише з одним стильовим різновидом української мови. Окреслена проблематика, на нашу думку, має бути виведена за межі офіційно-ділового стилю.

Мета статті полягає в лінгвістичній ідентифікації мовного кліше у контексті лінгвостилістичної проблематики, визначенні особливостей побутування клішованих одиниць у сучасній українській літературній мові з погляду її функціонально-стильової диференціації. Досягнення мети

передбачає розв'язання ряду дослідницьких завдань: 1) обґрунтувати мовний статус кліше з урахуванням досягнень сучасного вітчизняного й зарубіжного мовознавства; 2) провести дискурсивний аналіз побутування стереотипних одиниць мови в різних функціонально-стильових різновидах української мови.

Наявні в науковій літературі словникові статті з дефініцією «кліше» не відсилають нас до фразеологізму. У лексикографічному описі фразеологічної одиниці В. М. Телія зазначає: «У сучасному зарубіжному мовознавстві усталені вислови розглядають як стилістичні засоби, фігури мови або штампи» [25, с. 559]. Власне, укладач універсального довідника «Німецька мова. Gutes deutsch in schrift und rede» Л. Маккензен серед готових блоків слів і зворотів мови розглядає три різновиди клішованих одиниць: 1) кліше як окрасу мови (Formeln als Redeschmuck); 2) кліше, яких потрібно уникати у процесі комунікації (Formeln, die man vermeiden soll); 3) закостенілі кліше (Erstartete Formeln).

У сучасному зарубіжному мовознавстві питання щодо сутності поняття кліше та побутування його в мові стали предметом розгляду в працях В. В. Гвоздева, Т. М. Дрідзе, В. В. Красних, О. С. Кубрякової, Ю. Є. Прохорова, О. Н. Саввіної, Ю. А. Сорокіна, Р. Ратмайр, О. І. Шейгал та ін. Розглядаючи мовне кліше з позиції семантики, М. А. Кронгауз зазначає, що в сучасній лінгвістиці поняття «мовне кліше» не є зовсім визначеним. Під ним розуміють і фразеологізми, і просто частотні поєднання, а також більш складні семантичні єдності: стандартні репліки, гасла, популярні цитати та багато інше» [15, с. 57].

У роботах вітчизняних дослідників наявне значно чіткіше апелювання до інших понять, використуваних для лінгвостилістичного опису офіційно-ділового різновиду мови: «канцелярський вислів-кліше» (Н. М. Сологуб), «канцелярський зворот» (М. А. Жовтобрюх), «мовна формула» (Л. І. Мацько, О. М. Мацько), «мовна формула-штамп» (М. М. Пешак) та інших дефініцій на кшталт «канцелярський шаблон» (А. Ф. Марахова), «стійке сполучення слів» (Д. В. Горбачук, Л. Коваленко), «стандартизоване словосполучення» (Р. Ф. Возна) тощо [24, с. 267–278]. Як засвідчує наведений науковий апарат, відстежується знов-таки обмежене функціонально-стильове маркування поняття мовного кліше. Навіть узвичаєне в офіційній царині мови побутування клішованих одиниць, які не викликають жодного сумніву щодо їх стильової фіксації, позначені специфічним оцінним маркуванням: з *вищенаведеного* – «динозавр», з *того часу* – «барбаризм» (С. Караванський).

Осмилюючи багатогранність визначеного об'єкта дослідження, ми не можемо оминати й те, що дефініцію «мовне кліше» звужено до розуміння тільки стереотипних ділових висловів на зразок *враховуючи сказане вище; на відміну від*. Тож подекуди клішованими вважають ті мовні факти, які функціонують на базі словосполучення і лише в текстах

офіційно-ділового спрямування. Поза увагою дослідників іноді залишаються усталені мовні комплекси, що побутують у поліфонічній площині текстів різних типів – синкретичних, спеціалізованих (наукових, законодавчих, дидактичних, комп'ютерних тощо), синтетичних (мас-медіа, Інтернет, реклами і т. ін.), текстах трансцендентного спілкування й щоденної комунікації (В. В. Ученова, С. А. Шомова).

Доречно, на наш погляд, навести думку О. О. Селіванової, яка в термінологічній енциклопедії з сучасного мовознавства подає таке витлумачення базової дефініції: кліше – це стандартні відтворювані засоби мови, які регулярно повторюються в певних контекстах і служать ознаками певного стилю або акту комунікації [19, с. 209].

О. С. Кубрякова зазначає, що кліше дають характеристику комунікативним актам, до них належать не тільки ритуальні звороти й «цитатні» матеріали. Стереотипні засоби членування ситуації та її опису наскрізно пронизують звичайну мову набагато глибше, ніж усвідомлює кожний із комунікантів. Економлячи час, власні зусилля і навіть виявляючи лінивість власної думки, ми використовуємо у процесі спілкування відомі всім штампи й мовні стереотипи [16].

За визначенням російської дослідниці, мовні кліше є т. зв. готовими необхідними одиницями номінації, що завжди містяться у внутрішньому «я» (пам'яті). Кількаслівні кліше на кшталт *та невже, як не скажи* тощо є прикладом непропозиційного (несентенційного) типу мови, який відображає механізми «малого синтаксису» (О. С. Кубрякова). Висловлюваннями пропозиційного (сентенційного) типу, і водночас клішованого характеру є готові одиниці т. зв. сентенційного лексикону, передбачаючи ритуальні кліше й фразеологізми.

У потрактуванні функціональних можливостей клішованих, частотних явищ мови на сьогодні в науковій літературі немає єдиного погляду. Визнаючи однією з основних функцій мовної економії, лінгвісти попереджають про те, що кліше за механічного перенесення в неприродні для них стилі перетворюються на штампи (О. О. Селіванова, Н. М. Сологуб). Стереотипна комбінація слів, яка використовується досить часто (або ж неадекватно) у процесі комунікації, може призвести до її кваліфікування як банального і навіть примітивного поєднання слів (В. Й. Здоровега, А. О. Капелюшний, М. Стівенс).

В останні десятиріччя незаперечним є посилення інтересу лінгвістів до питань функціонування готових, усталених мовних комплексів у різних мовах. Таке зацікавлення пояснюється домінуванням у наукових працях численних підходів до опису мовних фактів, серед яких центральне місце посідає функціональний підхід. У праці Н. Ф. Баландіної подано аналіз чеських прагматичних кліше як міжрівневих одиниць, значення і функції яких сформовано мовною системою і визначено процесом мови [2].

У сучасному зарубіжному мовознавстві зазначену специфіку мовних

кліше на семантичному, лексичному і граматичному рівнях та реалізацію їх у комунікативно-прагматичному аспекті на матеріалі французької мови дослідили А. В. Власова, М. К. Сабанєєва, О. В. Шамрай, С. Ф. Фоміна. Комунікативні особливості мовних кліше англійської мови стали предметом лінгвістичного опису в роботах В. В. Стрибижева, Т. П. Третьякової. Зіставний аналіз кліше французької й англійської мов провів В. В. Бурунський, німецької мови – Д. О. Добровольський, Д. Г. Мальцева та ін.

Багатоаспектне наукове зацікавлення мовним кліше пояснюється й домінуванням у сучасних мовознавчих студіях лінгвокультурологічного підходу. Зазвичай кліше має певні національно-культурні особливості й репрезентує ідіоматику мови: *Україна для людей* (із виступів депутатів різних політичних партій, Перший національний канал; інформаційний вісник Дніпропетровської обл. організації, 12.08.2010); *вимір влади* (український *вимір влади*, «Київський *вимір влади*»; Віче, № 7).

Крім національно маркованих мовних одиниць, у різних типах дискурсів широко функціонують наднаціональні кліше – кліше, які ввійшли до лексичного фонду багатьох мов у межах полілінгвокультурної спільноти під впливом засобів масової комунікації та реклами (Ф. С. Бацевич). Наприклад: *без ГМО* (маркування продовольчих товарів за рівнем якості); *без кордонів* (акції «Лікарі *без кордонів*»; «Журналісти *без кордонів*») тощо.

Диференціація кліше на замкнені й незамкнені виявилася в подальших лінгвістичних дослідженнях досить продуктивною. Так, за замкненими кліше на сьогодні закріпилися назви: «прислівне кліше», або «паремія як мовне кліше» (Н. І. Єфремова, О. Є. Жигаріна); «афористичне кліше» (О. Є. Шейгал). Незамкнені кліше, або «канцелярські кліше» (Т. Г. Винокур) традиційно розглядаються у формальному розумінні та в поєднанні зі штампами і стереотипами (різниця – у ступені відтворюваності й функціональному спрямуванні).

Розвинута функціонально-стильова система і стилістична диференціація засобів вираження є одними з основних характерних рис сучасних національних мов, у тому числі української мови. Під функціональним різновидом мови, услід за представниками різних стилістичних вітчизняних і зарубіжних шкіл (С. Я. Єрмоленко, М. П. Кожина) розуміємо систему мовних одиниць, способів їх поєднання й використання, визначених суспільними потребами.

У сучасній українській літературній мові усталеним є підхід щодо виокремлення наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, художнього, розмовного, сакрального (конфесійного) й ораторського функціональних стилів. Для всіх зазначених функціональних стилів релевантними постають «сфера суспільної діяльності, тип мислення, стереотипні конструкти, тобто призначення, мета текстів, кількість використовуваних одиниць і їх стильове навантаження» [8, с. 10].

Кліше служать характерними особливостями певного стилю,

реалізують мовленнєві акти в певних комунікативних ситуаціях. Певний зміст потребує лише певної (не іншої) форми, варіювання форми та її зміна породжує появу нових змістових нюансів (С. Я. Єрмоленко). Знання жанрових норм передбачає наявність у свідомості мовної особистості якнайбільшої кількості мовних стереотипів. Вони необхідні для конструювання мовною особистістю власної поведінки у сфері спілкування, яка виокремлюється формалізованістю соціальних стосунків та дозволяє реалізувати прагнення мовної особистості до власного самовираження у тому чи тому жанрі. Мовні жанрові стереотипи, з погляду когнітивної лінгвістики, становлять форму існування жанрів мови і жанрових норм у свідомості людини.

Мовне кліше є лише стильовим орієнтиром для адресанта і фоновим рівнем сприймання для адресата. У певному мовному акті стереотип становить фон, на якому відбиваються індивідуальність кожного учасника процесу комунікації. Різні дискурси мають відмінний ступінь стратегій і тактик у поведінці комуніканта. Співвідношення типових моделей мовної поведінки людини у зв'язку з виконанням її ролей у соціумі розкривають причину різного ступеня стандартизованості стильових жанрів. Ураховуючи зв'язок жанрових норм із фреймами свідомості, комунікант визначає мовні кліше як такі, що домінують у його свідомості на момент мовної й мисленнєвої діяльності. Цікавим є той факт, що чим більша кількість жанрових стереотипів наявна в індивідуальній когнітивній базі, тим вищим вважають рівень комунікативної компетенції цієї людини в галузі інституціонального спілкування (Н. О. Ведякова).

Задля реалізації мети й завдань розвідки залучено кліше з текстів наукового (власне науковий і дидактичний дискурси), публіцистичного (політичний дискурс), інформаційного (дискурс засобів масової інформації), офіційно-ділового (адміністративний, законодавчий, дипломатичний, юрисдикційний дискурси), розмовного (побутовий дискурс), художнього (художній дискурс) і сакрального (релігійний дискурс) стилів сучасної української літературної мови.

Функціонування клішованих конструкцій зазвичай мовознавці зараховують до ситуацій інституціонального спілкування. Максимальним ступенем нормативності характеризують, по-перше, мовні жанри, які належать до ділового й військового дискурсів. Менш стандартизованими, проте достатньо жорстко нормативними сучасні стилісти (О. Б. Сиротініна, М. А. Корміліцина, Н. І. Кузнецова та ін.) називають жанри наукового спілкування.

Науковий стиль являє собою розгалужену площину жанрово-стильових різновидів. Вагому частину наукових текстів становлять жанри т. зв. вторинної літератури (реферати, автореферати, статті) зі своїми жорстко регламентованими правилами викладу. Зважаючи на те, що наукові тексти мають типову багатомірну й багаторівневу композиційну

структуру, опис мовних формул залежить від мети наукової інформації, змісту наукової праці, ситуації та підстилю наукової комунікації. Найчастотнішими, наприклад у власне науковому підстилі, є кліше на зразок: *Актуальність теми дослідження зумовлюється; Наукова новизна роботи полягає* тощо.

Науковий дискурс передбачає наявність ситуацій, маркованих високим ступенем регламентованості мовної й рольової поведінки. Так, авторефератам, порівняно з іншими жанрами наукового стилю, притаманний найвищий ступінь стандартизованості, як і для офіційно-ділових текстів. Функціонування кліше в наукових текстах на матеріалі авторефератів кандидатських дисертацій з питань філології та педагогіки дослідила Н. О. Ведякова. Кліше в периферійних текстах на матеріалі російської мови розкриває М. П. Котюрова [13].

Найбільш розбудованим питанням специфіки мовного кліше є функціонування їх в офіційно-діловому стилі. Це дає підстави стверджувати, що в офіційній комунікації таким мовним одиницям належить роль засобів стандартизації та уніфікації структури ділового тексту. З цим пов'язана проблематика розробки типових і трафаретних текстів професійного спілкування. Значне звуження мовних одиниць у сфері ділової мови порівняно з іншими стилями зумовлює їх типізацію, відтак високу частотність клішованих мовних одиниць у певних частинах текстів службових документів, наприклад: *Лист складається; У разі чого-небудь доведеться скоротити* тощо.

Питання щодо побутування мовних кліше в офіційно-діловому стилі стало предметом наукового зацікавлення Н. Д. Бабич, С. П. Бибик, М. А. Жовтобрюха, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, О. Д. Пономарева, Н. М. Сологуб та інших вітчизняних дослідників. У професійній діяльності (у сферах бізнесу, сервісу тощо) специфіку використання кліше в діловому спілкуванні розкрили Н. О. Богатирьова, А. Д. Баришева, З. І. Гур'єва, Ю. О. Матюхіна, О. В. Солякін та інші науковці. У процесі дослідження особливостей російської документної лінгвістики С. П. Кушнерук важливе місце у структуруванні ділового тексту відводить саме мовному кліше.

В офіційно-діловій мові сформованою є загальна схема стандартизації: типова ситуація породжує стереотипну мовну манеру, основні функції якої – номінативна, інформативна, імперативна (В. В. Жайворонок, В. М. Бріцин, О. О. Тараненко), текстотворча, регламентаційна (С. Я. Єрмоленко) та функція готових елементів стилю (Л. І. Мацько, Л. В. Кравець). Недоречне використання в неформальній, неофіційній сфері спілкування засобів цього стилю мови, як зазначає С. Я. Єрмоленко, асоціюється з т. зв. канцеляритом – «зневажливою оцінкою мови, насиченої штампами, стереотипами» [8, с. 316].

Дослідивши граматичну будову мови текстів українського законодавства, позначеної значною кількістю клішованих одиниць [9],

О. І. Білоусова стверджує, що специфіку мови законодавчого дискурсу, окрім термінологічних сполучень, становлять мовні сполуки, які диференціюються за 14 моделями, наприклад: *має право змінити, дають змогу ідентифікувати* тощо [4, с. 11].

Метакомунікативна і прагматична функції мовного кліше реалізуються у процесі щоденної комунікації. Мовні кліше в окресленні моделей щоденної комунікації, індивідуального розмовного стилю розкривають Л. В. Кноріна, Т. М. Ніколаєва. Кліше як засіб мовної гри в етикетній мовній поведінці міських мешканців описала в своїй роботі В. В. Блажес.

У безпосередніх побутових ситуаціях використовуються такі семантичні різновиди прагматичних кліше: 1) ритуальні кліше (звертання, вітання, прощання тощо); 2) неритуальні кліше (привертання уваги, запиту інформації); 3) спонукальні кліше (прохання, запрошення, поради); 4) кліше оцінки; 5) кліше співпереживання (побажання, розради); 6) кліше подяки, наприклад: *Дай Боже здоров'я; Дай Боже, дякувати за добре слово* тощо; 7) кліше вибачення; 8) кліше згоди / незгоди.

Мовні кліше, які функціонують у конфесійних текстах, розкривають канони і стильові доміанти релігійного дискурсу, репрезентантами якого є канонічні тексти (Святого Письма, молитви, проповіді) та комунікація в мережі Інтернет. Відтворювані формули на кшталт *З Божого благословення; Бог благословить; Господь являє знамення Своєї благодаті* – покликані забезпечити спілкування в конфесійній сфері з Богом, іншими духовними надістотами, донести найближчому оточенню людини радість такого спілкування, яке виникає завжди з певної потреби (прохання, порада, співпереживання, розрада тощо).

У художніх текстах можливість виявлення творчої манери є широкопанорамною. Тому використання мовних стереотипів є засобом фіксації самопрезентації письменника, а це може бути представлено не лише залученням до дискурсивної площини жанрових і сюжетних кліше, а й уживанням емоційних / неемоційних кліше свідомості в їх мовній репрезентації. На думку Р. Гельгардта, автоматичне надмірне використання мовних кліше в художніх текстах викликає з боку читача негативну реакцію, яка не відповідає адекватним намірам мовного вираження художньої інформації [6, с. 105].

Спроби пояснити поширеність літературних кліше (белетризмів) автоматичністю використання засобів мови у процесі комунікації, певною інертністю в оперуванні лінгвістичним матеріалом, економією мовних і творчих зусиль та шаблонністю людського мислення шляхом відмови від підбору оригінальних засобів мовного вираження дозволяють лише обмежитися негативною оцінкою у кваліфікації цього явища. Кліше варто осмислити також із того погляду, що воно є репрезентантом когнітивної діяльності комунікантів – «досить складною грою складного мовного механізму людини в умовах конкретної умови даного моменту»

(Л. В. Щерба). Мовленнєва компетенція людини не може розглядатися як сума її мовного досвіду, відповідно й мовні реакції на зовнішні стимули варіюються. Науковці стверджують, що у схожих комунікативних ситуаціях використовуються схожі або однотипні вислови (В. Г. Гак). Повторювані стандартні комбінації мовних знаків, що подають регулярну маніфестацію за чітко визначених умов, є засобами об'єктивації вражень від реалій навколишньої дійсності [6, с. 106].

Особливу значущість мають готові структурно-змістові блоки у текстах мас-медіа. Скорочення останніми десятиріччями діапазону впливу друкованої публіцистики, оперативність реагування на суспільно-політичні й соціальні події, розбудова усної форми мови в теле- й радіожурналістиці, перевага лаконізму оперативних повідомлень в Інтернет-виданнях, фіксований ефірний час і обсяг друкованих знаків, відображають широкі можливості використання в мас-медійному дискурсі готових мовних одиниць, які відповідають основному конструктивному принципу публіцистичної мови – упорядкованому й регулярному чергуванню стандартизованих й експресивно забарвлених мовних конструкцій (сегментів) на різних ділянках мовного ланцюжка, на різних композиційних рівнях (Д.П. Вовчок, В.Г. Костомаров, Г.Я. Солганік).

Мова мас-медіа як віддзеркалення сучасного стану української літературної мови відображає всі націєоб'єднувальні тенденції та сприяє виробленню мовного стандарту (С.Я. Єрмоленко). Однією з визначальних рис мови мас-медіа є спрямування до логізації викладу, раціоналізму, певного стандарту, місткості (О. А. Стишов), на чому й ґрунтується функціонування мовних кліше в текстах ЗМІ.

За наявних сенсаційності та динамізму у вітчизняних мас-медіа зберігається принциповий синтетизм, який ґрунтується на злободенних фактах сучасності й актуалізації наукових досліджень, публічної репрезентації документації, відкритості повсякденного ефірного й віртуального спілкування, залучення художніх асоціацій (В. В. Ученова, С. А. Шомова).

Синтетичні тексти мас-медійного дискурсу (друковані видання, радіо, телебачення, Інтернет, реклама) поєднують, таким чином, ознаки різних типів текстів та займають серединну позицію на вісі «стандартизація – творчість». Це дозволяє створювати нові конфігурації у використанні мовних засобів, систематичне відтворення яких здатне змінювати стандарти самої системи, наприклад, стандарти Інтернет-журналістики на противагу журналістським стандартам [14, с. 244].

У славістиці питання щодо трансформації мовних кліше як засобів комунікативного впливу в мові російських ЗМІ дослідила М. Муратова. У контексті стереотипізації свідомості маніпулятивний потенціал ідеологічних мовних кліше представлено в роботі Г. А. Копніної.

Дискурс масової комунікації має властиві тільки йому знаки

фактуальності (*на думку незалежних експертів*) і маркери нефактуального статусу інформації (*говорять, що; ходять чутки про*). Експліцитне маркування в різних публіцистичних жанрах суспільної інформації за допомогою постійно відтворюваних мовних знаків – кліше – визначає комунікативні стратегії і мовну поведінку учасників комунікації. У цьому аспекті доречною є думка, висловлена в колективних монографіях «Стилістика газетних жанров»: серед великої кількості усталених зворотів, наявних у хронікальній інформації, слід виокремити (як і в лексиці) групу фразеологізмів і кліше, які найчастіше використовуювані в цьому жанрі, закріплені за ним і віддзеркалюють особливості стилю хроніки. Разом із характерною лексикою ці фразеологізми і кліше впливають на стиль [5, с. 33; 21, с. 38].

Зважаючи на осмислення в поліпарадигмальному контексті мовної природи кліше мас-медійного дискурсу, під цією лінгвоодоміною розуміємо стандартну відтворювану мовну формулу, співвідносну з відповідною сферою й ситуацією медійної комунікації: *В ефірі* («Голос України», 16.07.2010, С. 8-9; із трансляції «Радіо FM»); *далі у програмі* (телеканал СТБ) тощо.

Отже, різні дискурси мають відмінний ступінь стратегій і тактик у поведінці комуніканта. Співвідношення типових моделей мовної поведінки людини у зв'язку з виконанням її ролей у соціумі розкривають різний ступінь стандартизованості функціонально-стильових різновидів мови. Ураховуючи зв'язок жанрових норм із фреймами свідомості, комунікант добирає найбільш адекватні для певної стереотипної ситуації мовні кліше, окреслені сферою і стратегіями спілкування.

Література

1. Алефіренко М. Ф. Современные проблемы науки о языке : [учеб. пособие] / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 416 с.
2. Баландіна Н. Ф. Функціонально-прагматичний і лінгвоментальний аналіз чеських прагматичних кліше : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.03 / Надія Францівна Баландіна / НАН України, Інститут української мови. – К., 2003. – 38 с.
3. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : [підручн.] / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
4. Білоусова О. І. Граматична специфіка мови українського законодавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ольга Іванівна Білоусова / Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.
5. Вакуров В. Н. Стилістика газетних жанров / Вакуров В. Н., Кохтев Н. Н., Солганик Г. Я. – М. : Высш. школа, 1978.
6. Гельгардт Р. Клишированные сочетания слов («беллетризмы») в литературных текстах / Роман Гельгардт // Литературная учеба. – 2006. – № 5. – С. 94-111.
7. Гнатюк Л. Прагматичні й функціонально-комунікативні аспекти ввічливості (на матеріалі сучасної української мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Любомира Гнатюк / Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 18 с.
8. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови) / Світлана Яківна Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 416 с.
9. Ивакина Н. Н. Юридические клише и штампы / Н. Н. Ивакина. // Функционирование языка в различных типах текста. – Пермь, 1989. – С. 149-158.
10. Кліше [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://beauty-n-beast.livejournal.com/140068.html>.

11. Корзина С. А. Французский язык. Речевые клише в диалогической речи / С. А. Корзина. – М. : Высш. шк., 1991. – 111 с.
 12. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики / В. Г. Костомаров. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1971. – 265 с.
 13. Котюрова М. П. Смысловая структура специфических периферийных текстов / М. П. Котюрова // Функциональные разновидности речи в коммуникативном аспекте. – Пермь, 1988. – С. 4-16.
 14. Крейг Р. Интернет-журналістика : робота журналіста і редактора у нових ЗМІ / Ричард Крейг / Пер. з англ. А. Ю. Ішенка. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 324 с.
 15. Кронгауз М. А. Семантика : [учеб. для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений] / Максим Анисимович Кронгауз. – М., 1995. – 208 с.
 16. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова / Отв. ред. Б. А. Серебренников. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 160 с.
 17. Мацько О. М. Мовні формули в дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Оксана Михайлівна Мацько / НАН України, Ін-т української мови. – К., 2001. – 21 с.
 18. Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
 19. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
 20. Семида О. В. Україніка у французькому медійному дискурсі : лінгвопрагматичний та когнітивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Оксана Володимирівна Семида / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
 21. Стилистика газетных жанров / Под ред. Д. Э. Розенталя. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1981. – 256 с.
 22. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Под ред. М.Н. Кожинной. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 696 с.
 23. Сушко О. І. Фразеологія офіційно-ділового стилю української мови (на матеріалі документів першої половини ХХ століття) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Оксана Іванівна Сушко / Слов'янський державний педагогічний університет. – Слов'янськ, 2006. – 198 с.
 24. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст. : система понять і бібліографічні джерела / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Грамота, 2007. – 368 с.
 25. Языкознание : Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М., 2000. – 688 с.
- Стаття надійшла до редакції 22.11.2011 р.